

Trojčlennost sociálního organismu v *Hlavních bodech sociální otázky*

Rudolf Steiner

Srovnání: trojčlennost lidského organismu

Charakteristický rys, který vedl právě ke zvláštní podobě sociální otázky v novější době, můžeme nejspíš vyjádřit takto: Technikou podmíněný hospodářský život a moderní kapitalismus působily s jistou přirozenou samozřejmostí a daly moderní společnosti jistý vnitřní řád. Vedle nárokování si lidské pozornosti tím, co přinesly technika a kapitalismus, byla pozornost od jiných odvětví, jiných oblastí sociálního organismu odváděna. Těm musí lidské vědomí zrovna tak připisovat náležitou účinnost, má-li být sociální organismus zdravý.

Abych zřetelně vyjádřil to, co tu má být charakterizováno právě jako hybné impulzy *obsáhlé, všestranné* úvahy o sociální otázce, mohu snad vyjít z určitého srovnání. Bude však třeba si povšimnout, že tímto srovnáním nemá být míněno nic jiného než právě jen srovnání. Takové srovnání může napomoci lidskému chápání, aby se ubíralo právě tím směrem, který je nutný k vytvoření představ o ozdravení sociálního organismu. Kdo bude nucen pohlížet z tohoto hlediska na nejsložitější přírodní organismus, na organismus lidský, musí svou pozornost věnovat tomu, že celá povaha tohoto organismu vykazuje tři vedle sebe účinné soustavy, z nichž každá působí s jistou samostatností. Tyto tři vedle sebe působící soustavy lze charakterizovat asi takto. V lidském přírodním organismu působí jako jedna oblast soustava, která v sobě zahrnuje *nervový a smyslový život*. Podle nejdůležitějšího článku organismu, kde se nervový a smyslový život do jisté míry soustřeďuje, ji můžeme nazývat *organismem hlavy*.

Jako druhý článek lidské ústrojnosti, chceme-li jí skutečně porozumět, musíme přijmout to, co bych nazval rytmickou soustavou. Ta sestává z *dýchání, z krevního oběhu, ze všeho, co se projevuje v podobě rytmických dějů* lidského organismu.

Za třetí soustavu musíme pak uznat všechny orgány a činnosti, které souvisejí s vlastní *látkovou výměnou*.

V těchto třech soustavách je obsaženo všechno, co zdravým způsobem, je-li to organizováno jedno vedle druhého, udržuje celkový proces lidského organismu.

[*R. Steiner se v následující pasáži distancuje od určitých směrů sociální vědy, hledajících přímou analogii mezi přírodními organismy a organismem sociálním.*]

Tři články sociálního organismu

Slýcháme dnes hovořit o „socializaci“ jako o něčem, co doba potřebuje. Tato socializace

nebude ozdravujícím procesem, nýbrž mastičkářským fušováním do léčby sociálního organismu, ba možná i procesem zhoubným, jestliže do lidských srdcí, do lidských duší nevstoupí alespoň *instinktivní* poznání nezbytnosti *trojčlenného uspořádání sociálního organismu*. Má-li tento sociální organismus působit zdravě, musí zákonitě vytvořit tři takové články.

Jedním z těchto článků je hospodářský život. Začneme úvahou o něm, protože díky moderní technice a modernímu kapitalismu se v lidské společnosti očividně rozvinul a ovládl všechn ostatní život. Tento ekonomický život musí být uvnitř sociálního organismu samostatným článkem, stejně relativně samostatným, jako je v lidském organismu relativně samostatná nervově-smyslová soustava. Tento hospodářský život souvisí s veškerou výrobou, oběhem a spotřebou zboží.

Za *druhý článek* sociálního organismu je třeba považovat život veřejného práva, vlastní politický život. Patří k němu to, co by ve smyslu starého právního státu bylo možné označit jako vlastní státní život. Zatímco hospodářský život souvisí se vším, co člověk potřebuje z přírody a z vlastní výroby, tedy se zbožím, jeho oběhem a spotřebou, může tento druhý článek sociálního organismu souviset pouze s tím, co se z čistě lidských základů týká vztahu člověka k člověku. Pro poznání článků sociálního organismu je důležité vědět, jaký je rozdíl mezi systémem veřejného práva, který se z lidských základů týká vztahu člověka k člověku, a hospodářským systémem, který se týká *pouze* výroby, oběhu a spotřeby zboží. Musíme to v životě rozlišovat citem, aby se na základě tohoto citu odděloval hospodářský život od života právního, jako se v lidském přirozeném organismu odděluje činnost plic zpracovávající vnější vzduch od procesů v nervově-smyslovém životě.

Za *třetí článek*, který se musí postavit rovněž samostatně vedle obou dalších článků, musíme v sociálním organismu považovat to, co se vztahuje k duchovnímu životu. Ještě přesněji (protože označení „duchovní kultura“ nebo všechno, co se vztahuje k duchovnímu životu, není zcela přesné) by se dalo říci: všechno, co spočívá na přirozeném nadání každého lidského jedince a co na základě tohoto přirozeného, ať duchovního či fyzického, nadání každého lidského jedince musí vstupovat do sociálního organismu.

První, hospodářský systém souvisí se vším, co tu musí být, aby člověk mohl řídit svůj hmotný vztah k vnějšímu světu. Druhý systém souvisí s tím, co musí být v sociálním organismu kvůli vztahu člověka k člověku. Třetí systém souvisí se vším, co musí vyvěrat z jednotlivé lidské individuality a být začleňováno do sociálního organismu.

Jako je pravdou, že moderní technika a kapitalismus vtiskly vlastně v novější době ráz našemu společenskému životu, tak je také nutné, aby byly rány, zasazené nutně z této strany lidské společnosti, vyléčeny tím, že člověk a *život lidského společenství* budou uvedeni ve správný vztah ke třem článkům tohoto sociálního organismu. Hospodářský život na sebe prostě sám sebou vzal v novější době zcela konkrétní formy. Svou jednostrannou působností se zvláště mocně postavil do lidského života. Oba ostatní články sociálního života dosud nebyly schopny začlenit se do sociálního organismu s touž samozřejmostí a správným způsobem podle svých vlastních zákonů. Pro ně je nutné, aby člověk na základě výše naznačeného citu uskutečnil sociální členění, každý na svém místě na místě, na němž právě stojí. Neboť ve smyslu řešení sociálních otázek, o něž tu jde, má každý jednotlivý člověk svůj sociální úkol v přítomnosti i v nejbližší budoucnosti.

Hospodářský článek sociálního organismu

První článek sociálního organismu, hospodářský život, se opírá především o přírodní základnu právě tak, jako se jednotlivý člověk s ohledem na to, co pro sebe může získat učení, výchovou, životem, opírá o nadání svého duchovního a tělesného organismu. Tento přírodní základ prostě vtiskuje svůj charakter hospodářskému životu a tím i celému sociálnímu organismu. Avšak tento přírodní základ je tu, aniž může být ve své původní podobě postižen nějakou sociální organizací, nějakou socializací. Musí být položen za základ sociálního organismu stejně, jako ve výchově člověka musí být za základ nadání, které má v různých oblastech, vzata jeho přirozená tělesná a duchovní zdatnost. Na přírodní základ musí brát ohled každá socializace, každý pokus dát lidskému soužití hospodářskou podobu. Neboť základem veškerého oběhu zboží a také veškeré lidské práce a rovněž veškerého duchovního života je jako první elementární zdroj to, co člověka poutá k určitému kousku přírody. Musíme myslet na souvislost sociálního organismu s přírodním základem, jako musíme s ohledem na učení jednotlivého člověka myslet na jeho vztah k vlastnímu nadání. Můžeme si to objasnit přímo na krajních případech. Stačí například uvážit, že v jistých oblastech země, kde banán lidem poskytuje snadno dostupnou potravu, připadá pro lidské soužití v úvahu práce, která musí být vynaložena, aby byl banán dopraven z místa původu na místo určení a stal se prostředkem spotřeby. Srovnáme-li lidskou práci, která musí být vynaložena, aby se *banán* stal pro lidskou společnost způsobilým k spotřebě, s prací, jež musí být vynaložena například v našich krajích střední Evropy, aby byla ke spotřebě uzpůsobena pšenice, pak je práce nutná pro banán, střízlivě odhadnuto, třistakrát menší než práce nutná v případě pšenice. [...]

Celá tato souvislost, spočívající v procesech, které začínají vztahem člověka k přírodě a pokračují ve všem, co člověk musí udělat, aby přírodní produkty přeměnil a přivedl až k tomu, že jsou způsobilé k spotřebě, všechny tyto procesy a pouze ony vymezují ve zdravém sociálním organismu hospodářský článek. Ten má v sociálním organismu stejné postavení, jaké má v celkovém lidském organismu soustava hlavy, jíž jsou podmíněna individuální nadání. Jako je však tato soustava hlavy závislá na soustavě srdce a plic, je i hospodářský systém závislý na lidském pracovním výkonu. Jako však hlava nemůže samostatně řídit dech, neměl by být ani lidský pracovní systém řízen silami působícími v hospodářském životě.

Rozdíl vztahů lidí v hospodářském a v právním útvaru

Postavení člověka v hospodářském životě určují jeho zájmy. Ty mají svůj základ v jeho duševních a duchovních potřebách. V zařízeních hospodářského útvaru musí být prakticky vyřešena otázka, jak lze v rámci sociálního organismu co nejučelněji vyhovět těmto zájmům, tak aby zájmy jednotlivého člověka byly prostřednictvím tohoto organismu nejlepším možným způsobem uspokojovány a on se také mohl co nejvýhodněji začlenit do hospodářství. Lze toho dosáhnout jen tím, že se zájmy uplatňují opravdu svobodně a že také vznikne vůle a možnost učinit to, co je k jejich uspokojení nutné. Zájmy vznikají mimo okruh

vymezující hospodářský život. Vytvářejí se s rozvojem duševní a přirozené lidské bytosti. Úkolem hospodářského života je, aby existovala zařízení, která je budou uspokojovat. Tato zařízení se nemohou týkat ničeho jiného než výroby a směny zboží, tj. statků, které svou hodnotu získávají na základě lidské potřeby. Zboží má svou hodnotu díky tomu, kdo je spotřebovává. Tím, že zboží získává svou hodnotu díky spotřebiteli, je postavení zboží v sociálním organismu úplně jiné než postavení čehokoli jiného, co má hodnotu pro člověka jako příslušníka tohoto organismu.

Hospodářský život, do jehož okruhu patří výroba, výměna a spotřeba zboží, by měl být studován nepředpojatě. Při takovém studiu si *nejednoduše* lze povšimnout *bytostného* rozdílu, existujícího mezi vztahem člověka k člověku, když jeden vyrábí pro druhého zboží, a vztahem, který se musí zakládat na právním poměru. Od studia se dojde k praktickému požadavku, aby právní život byl v sociálním organismu plně oddělen od života hospodářského. Z činností, které člověk musí vyvíjet v zařízeních sloužících výrobě a výměně zboží, nemohou bezprostředně vyvstat ty nejlepší možné impulzy pro právní vztahy, jež musí existovat mezi lidmi. Uvnitř hospodářských zařízení se člověk obrací na člověka proto, že jeden slouží zájmu druhého; od základu rozdílný je vztah, který má jeden člověk k druhému v rámci právního života.

Někdo by se mohl domnívat, že tomuto rozlišování, požadovanému životem, se učiní zadost, když v rámci zařízení sloužících hospodářskému životu bude postaráno také o práva, která musí existovat ve vzájemných vztazích lidí podílejících se na tomto hospodářském životě. - Takováto domněnka nemá kořeny v realitě života. Člověk může právní vztah, který musí existovat mezi ním a ostatními lidmi, náležitě prožívat jenom tehdy, jestliže tento vztah neprožívá v hospodářské oblasti, nýbrž na půdě od ní zcela oddělené. Ve zdravém sociálním organismu se proto musí *vedle* hospodářského života a samostatně rozvíjet život, v němž vznikají a jsou spravována práva, existující ve vztazích člověka k člověku. Právní život je ovšem životem vlastní politické oblasti, státu. Jestliže lidé vnášejí zájmy, jimž musí sloužit ve svém hospodářském životě, do zákonodárství a správy právního státu, pak jsou vznikající práva jen výrazem těchto hospodářských zájmů. Je-li právní stát sám hospodářem, ztrácí schopnost řídit právní život lidí. Jeho opatření a zařízení totiž budou nucena sloužit lidské potřebě zboží; budou zatlačována od podnětů zaměřených na právní život.

Právní článek sociálního organismu

Zdravý sociální organismus vyžaduje jako druhý článek vedle hospodářského útvaru samostatný politický, státní život. V samostatném hospodářském útvaru lidé na základě sil hospodářského života dospívají k zařízením, sloužícím nejlepším možným způsobem výrobě a výměně zboží. V politickém státním útvaru budou vznikat zařízení, která budou vzájemné vztahy lidí a lidských skupin orientovat tak, aby to odpovídalo právnímu vědomí lidí.

Hledisko, podle něhož je kladen charakterizovaný požadavek plného oddělení právního státu od hospodářské oblasti, je hlediskem založeným ve *skutečném* lidském životě. Takovéto hledisko nezaujímá ten, kdo chce právní a hospodářský život navzájem spojovat. Lidé nacházející se v hospodářském životě mají samozřejmě právní vědomí; *jen* díky němu a nikoli na základě hospodářských zájmů však budou obstarávat zákonodárství a správu ve smyslu

práva, mají-li o nich usuzovat v právním státě, který jako takový nemá na hospodářském životě žádný podíl. Takovýto právní stát má svůj vlastní zákonodárný a správní útvar, vybudovaný podle zásad, jež vyplývají z novodobého právního vědomí. Bude vybudován na impulzech ve vědomí lidstva, které bývají v současné době nazývány demokratickými. Hospodářská oblast bude své zákonodárné a správní útvary tvořit z impulzů hospodářského života. Nezbytný styk mezi vedením právního a vedením hospodářského útvaru bude probíhat přibližně tak, jak v současnosti probíhá styk mezi vládami suverénních států. Díky tomuto členění bude možné, aby to, co se rozvíjí v jednom útvaru, působilo nezbytným vlivem na to, co vzniká v druhém. Tento vliv je omezován, chce-li jedna z těchto oblastí sama v sobě rozvíjet to, co k ní má plynout z druhé.

Je-li hospodářský život na jedné straně podřízen podmínkám přírodní základny (podnebí, zeměpisná povaha oblasti, přítomnost nerostného bohatství atd.), pak je na druhé straně závislý na právních poměrech, které stát vytváří mezi hospodařícími lidmi a lidskými skupinami. Tím jsou určeny meze toho, co může a má zahrnovat činnost hospodářského života. Jako vytváří příroda podmínky, které jsou mimo okruh hospodářství a které hospodařící člověk musí přijmout jako něco daného, na čem může teprve budovat své hospodářství, tak má všechno, co v hospodářské oblasti zakládá právní vztah člověka k člověku, být ve zdravém sociálním organismu upravováno prostřednictvím právního státu, který se podobně jako přírodní základna rozvíjí jako určitý samostatný protějšek hospodářského života.

Směna práce a práv za zboží jako patologický jev

V sociálním organismu, který se vytvořil v dosavadním historickém vývoji lidstva a který se díky epoše strojů a díky moderní kapitalistické hospodářské formě stal tím, co dává ráz sociálnímu hnutí, zaujímá hospodářský život více místa, než by ve zdravém sociálním organismu zaujímat měl. V současné době se v hospodářském oběhu, kde by se mělo pohybovat pouze zboží, pohybuje také lidská pracovní síla a pohybují se v něm také práva. V hospodářském útvaru, založeném na dělbě práce, lze v současnosti směňovat nejen zboží za zboží, nýbrž stejným hospodářským procesem rovněž zboží za práci a zboží za práva. (Zbožím nazývám každou věc, která se lidskou činností stala tím, v podobě čeho je na místě, na něž je člověkem dopravena, přiváděna ke spotřebě. [...])

Jestliže někdo získá koupí pozemek, musí to být považováno za směnu pozemku za zboží, jež mají reprezentovat kupní peníze. Pozemek samotný však v hospodářském životě nepůsobí jako zboží. V sociálním organismu se nachází na základě *práva*, jež má člověk na jeho užívání. Toto právo je něco podstatně jiného než vztah, který zaujímá výrobce nějakého zboží k tomuto zboží. Posledně jmenovanému vztahu je z podstaty věci vlastní, že nepřesahuje do zcela jinak uzpůsobeného vztahu člověka k člověku, který vzniká tím, že někomu přísluší výhradní právo na užívání pozemku. Vlastník uvádí v závislost na sobě jiné lidi, kteří jsou jím pro svou obživu na tomto pozemku zaměstnáváni nebo na něm musí bydlet.

Vzájemnou směnou skutečného zboží, které se vyrábí a spotřebovává, podobná závislost člověka na člověku nevzniká.

Tomu, kdo nepředpojatě poznává tuto životní skutečnost, bude jasné, že v institucích zdravého sociálního organismu musí být vyjádřena. Dokud je v hospodářském životě směňováno zboží za zboží, zůstává utváření hodnoty tohoto zboží nezávislé na právním vztahu mezi osobami a skupinami osob. Jakmile je zboží směňováno za práva, je dotčen právní vztah samotný. Nezáleží na směně jako takové. Směna je nutným prvkem života současného sociálního organismu, založeného na dělbě práce; jde však o to, že směnou práva za zboží se z práva samotného dělá zboží, vzniká-li toto právo *uvnitř* hospodářského života. Tomu se zabrání jenom tím, že v sociálním organismu existují na jedné straně instituce zaměřené *pouze* na zajišťování co nejučelnějšího oběhu zboží, na druhé straně pak takové instituce, které řídí ve směně zboží existující práva vyrábějících, obchodujících a spotřebovávajících osob. *Tato* práva se svou podstatou nijak neliší od jiných práv, která musí existovat ve vztahu osob zcela nezávislých na směně zboží. Jestliže druhého člověka prodejem zboží poškodím nebo mu prospěji, pak to patří do stejné oblasti sociálního života jako poškození nebo prospění nějakou činností či opomenutím, které se ve směně zboží bezprostředně neprojeví.

Odlíšná správa hospodářského a právního článku

Ve způsobu života jednotlivého člověka se účinky [vycházející] z právních zařízení slévají s účinky [pocházejícími] z čistě hospodářské činnosti. Ve zdravém sociálním organismu musí přicházet ze dvou různých směrů. V hospodářské organizaci má vedoucím osobnostem poskytovat nutná hlediska důvěrná obeznámenost s hospodářským odvětvím, získaná výchovou nebo zkušeností. V právní organizaci se prostřednictvím zákona a správy uskutečňuje to, co se na základě právního vědomí vyžaduje jako vzájemný vztah jednotlivých lidí nebo skupin lidí. Hospodářská organizace bude lidi se stejnými profesními nebo spotřebitelskými zájmy nebo s potřebami shodujícími se v jiném směru vést ke spojení v družstvech, která ve vzájemném styku budou vytvářet celé hospodářství. Tato organizace bude postavena na asociativním základě a na vztahu asociací. Tyto asociace budou rozvíjet pouze hospodářskou činnost. Práva, na jehož základě budou pracovat, se jim dostane z právní organizace. Budou-li tyto hospodářské asociace moci uplatňovat své hospodářské zájmy v zastupitelských a správních útvarech hospodářské organizace, nebudou vyvíjet tlak za účelem proniknutí do zákonodárného a správního vedení právního státu (například jako svaz zemědělců, strana průmyslníků, hospodářsky orientovaná sociální demokracie), aby tu usilovaly o to, čeho v rámci hospodářského života nemohou dosáhnout. A jestliže se právní stát v naprosto žádném hospodářském odvětví nepodílí na hospodaření, pak bude vytvářet jen zařízení, která pocházejí z právního vědomí lidí k němu náležejících. I když v zastoupení právního státu, což je samozřejmé, budou sedět tytéž osoby, jež jsou činné v hospodářském životě, nebude díky členění na hospodářský a právní život možné, aby hospodářský život uplatňoval vliv na život právní, což by zdravý sociální organismu podryvalo stejně, jako kdyby státní organizace zajišťovala odvětví hospodářského života a kdyby v ní zástupci hospodářského života přijímali zákony podle jeho zájmů.

Druhořadost otázky volebního modu

Člověk, který se v současné době zajímá o veřejný život, věnuje obvykle pozornost věcem, které jsou pro tento život druhořadé. Dělá to proto, že ho jeho myšlenkové návyky vedou k tomu, aby sociální organismus chápal jako jednotný útvar. Pro *takový* útvar však nelze najít odpovídající volební modus. Při *každém* způsobu voleb se totiž v zastupitelském útvaru musí [navzájem] rušit hospodářské zájmy a podněty právního života. A to, co z takového narušování vyplývá pro sociální život, **nutné** vede k otřesům společenského organismu. Jako nezbytný cíl veřejného života musí v současné době stát na předním místě úsilí o zásadní oddělení hospodářského života a právní organizace. Vžijeme-li se do tohoto rozdělení, [zjistíme, že] obě oddělující se organizace naleznou nejlepší způsob voleb svých zákonodárců a správců ze svých vlastních základů. V tom, co dnes volá po rozhodnutí, jsou otázky volebního modu, třebaže mají jako takové zásadní význam, přece jen druhořadé. Tam, kde dosud existují staré poměry, by bylo třeba na jejich základě pracovat na naznačeném členění. Tam, kde se staré poměry již rozpadly nebo se právě rozpadají, by se jednotlivci nebo spojení osob museli pokusit o iniciativu usilující o novou podobu naznačeným směrem. Chtít ze dne na den přivodit proměnu veřejného života považují i rozumní socialisté za blouznění. Ozdravení očekávají podle svých představ jen pozvolnou, věcně správnou proměnou. Avšak každý nepředpojatý pozorovatel se může z očividných skutečností poučit o tom, že síly dějinného vývoje lidstva v současné době vyžadují rozumné úsilí o nový sociální řád.

Nutnost vyčlenit hospodaření z politického článku a pracovní vztah z článku hospodářského

Kdo za „prakticky proveditelné“ považuje jen to, čemu přivykl ze svého úzkého životního okruhu, bude to, co zde bylo naznačeno, považovat za „nepraktické“. Není-li ochoten změnit svůj názor a uchová-li si v určité životní oblasti vliv, pak nebude působit k ozdravení, nýbrž k dalšímu onemocnění sociálního organismu, tak jako lidé jeho smýšlení působili na vznik dnešního stavu.

Úsilí, jež začaly vyvíjet vedoucí kruhy lidstva a které vedlo k převedení jistých hospodářských odvětví (pošta, železnice atd.) do státního života, musí ustoupit opačnému úsilí: vyčlenění veškerého hospodaření z oblasti politického státu. Myslitelé, kteří se domnívají, že jejich úsilí směřuje ke zdravému sociálnímu organismu, dovádějí zestátňovací snahy těchto dosud vedoucích kruhů do krajnosti. Chtějí zespolečenštění všech prostředků hospodářského života, jsou-li to výrobní prostředky. Zdravý vývoj poskytne hospodářskému životu samostatnost a politickému státu schopnost působit prostřednictvím právního řádu na hospodářský útvar tak, aby jednotlivý člověk své začlenění do sociálního organismu nepocítoval v rozporu se svým právním vědomím.

Podíváme-li se na práci, kterou člověk vykonává pro sociální organismus svou tělesnou pracovní silou, můžeme pochopit, že zde předložené myšlenky vycházejí ze *skutečného života* lidstva. V kapitalistické formě hospodářství se tato práce začlenila do sociálního organismu tak, že ji zaměstnavatel odkupuje od zaměstnance jako zboží. Dochází ke směně peněz (jako představitele zboží) za práci. Avšak taková směna ve skutečnosti vůbec nemůže nastat.* Ve

skutečnosti zaměstnavatel odebírá od dělníka zboží, které může vzniknout jenom tehdy, poskytneli dělník svou pracovní sílu [nutnou] pro jeho vznik. Z protihodnoty tohoto zboží obdrží jeden podíl dělník, druhý zaměstnavatel. K výrobě zboží dochází díky spolupůsobení zaměstnavatele a zaměstnance. Teprve produkt tohoto společného působení přechází do koloběhu hospodářského života. Ke zhotovení výrobku je nutný právní vztah mezi dělníkem a zaměstnavatelem. Ten se však vlivem kapitalistického hospodářství může proměnit ve vztah, který je podmíněný hospodářskou převahou zaměstnavatele nad dělníkem. Ve zdravém sociálním organismu musí dojít k tomu, že práce nebude moci být placena. Práce totiž ve srovnání se zbožím nemůže nabýt hospodářské hodnoty. Takovou hodnotu má teprve prací zhotovené zboží ve srovnání s jiným zbožím. Způsob a míra práce, jíž má člověk přispívat k existenci sociálního organismu, se musí řídit jeho schopností a podmínkami lidsky důstojného života. To se může stát jen tehdy, jestliže toto řízení převezme politický stát nezávisle na správě hospodářského života.

Duchovní článek sociálního organismu

Ve všem, co je hospodářským životem a právním vědomím vytvářeno v organizaci sociálního života, působí to, co pochází z třetího zdroje: z individuálních schopností jednotlivého člověka. Tato oblast zahrnuje všechno od nejvyšších duchovních výkonů až k tomu, co do lidských děl vstupuje lepší nebo méně dobrou tělesnou způsobilostí člověka k výkonům sloužícím sociálnímu organismu. To, co pochází z tohoto zdroje, musí do zdravého sociálního organismu vplývat zcela jiným způsobem než to, co žije ve směně zboží, nebo to, co může přicházet ze státního života. Není jiná možnost, jak zdravým způsobem zajistit toto přijímání, než postarat se, aby bylo závislé na svobodné vnímavosti člověka a na impulzech, pocházejících z individuálních schopností samotných. Jsou-li lidské činnosti, vznikající díky těmto schopnostem, uměle ovlivňovány hospodářským životem nebo státní organizací, je jim z větší části odnímán pravý základ jejich vlastního života. Tento základ může spočívat pouze v síle, kterou musí vyvíjet lidské činnosti samy ze sebe. Je-li přijímání těchto činností bezprostředně podmíněno hospodářským životem nebo organizováno státem, ochromuje to svobodnou vnímavost pro ně. Jedině ta je však schopná nechat je zdravou formou vstupovat do sociálního organismu. Pro duchovní život, s nímž v lidském životě nepřeborným množstvím nitek souvisí také vývoj ostatních individuálních schopností, vyplývá možnost zdravého vývoje jen tehdy, je-li ve svém vytváření postaven na své vlastní impulzy a rozumí-li mu lidé, kteří přijímají jeho činnosti.

Nezdravé splývání duchovního a politického života

Podmínky zdravého vývoje duchovního života nejsou dnes chápány proto, že správný pohled je zastřen splýváním velké části tohoto života s politickým životem státu. K tomuto splýváním došlo během posledních staletí a lidé si na ně zvykli. Mluví se sice o „svobodě vědy a výuky“, ale považuje se za samozřejmé, že politický stát „svobodnou vědu“ a „svobodnou výuku“

spravuje. Lidé nemají žádný cit pro to, jak tím tento stát činí duchovní život závislým na svých státních potřebách. Myslí si, že stát vytváří místa, na nichž se vyučuje; ti, kdo tato místa zaujmou, mohou pak duchovní život „svobodně“ rozvíjet. Navyknou-li takovému mínění, nevšimnou si, jak těsně je *obsah* duchovního života spjat s nejniternější bytostí člověka, v níž se rozvíjí, a jak toto rozvíjení může být svobodné jen tehdy, není-li do sociálního organismu postaveno na základě žádných jiných impulzů než těch, které pocházejí z duchovního života samého. Splynutím se státním životem získala v posledních staletích svůj charakter nejen správa vědy a té části duchovního života, která s ní souvisí, ale i samotný obsah. Jistě, to, co se vytváří v matematice nebo fyzice, nemůže být bezprostředně ovlivňováno státem. Pomysleme však na vědu historickou či jiné kulturní vědy. Což se nestaly příkladem toho, co vzniklo v důsledku spojení jejich nositelů se státním životem, v důsledku potřeb tohoto života? Právě tímto charakterem, který jim byl vtisknut, působily současné vědecky orientované představy, ovládající duchovní život, na proletariát jako ideologie. Ten si povšiml, jak je lidským myšlenkám potřebami státního života vtisknut jistý charakter, odpovídající zájmům vedoucích tříd. Člověk myslící jako proletář viděl zrcadlo materiálních zájmů a zájmových bojů. To v něm vyvolalo pocit, že veškerý duchovní život je ideologie, zrcadlení ekonomické organizace.

Veškerý duchovní život musí být soukromou věcí

Takový názor, který je zhoubou pro duchovní život člověka, vezme za své, může-li [v něm] vzniknout pocit, že v duchovní oblasti vládne skutečnost, která přesahuje vnější hmotný život a která svůj obsah nese sama v sobě. Je nemožné, aby takový pocit vznikl, jestliže se duchovní život v rámci sociálního organismu nerozvíjí a sám sebe nespravuje svobodně, na základě svých vlastních impulzů. Jen ti nositelé duchovního života, kteří jsou součástí takového rozvoje a správy, mají sílu zjednat tomuto životu patřičnou váhu v sociálním organismu. Umění, věda, světový názor a všechno, co s tím souvisí, si žádá samostatné postavení v lidské společnosti. Neboť v duchovním životě spolu všechno souvisí. Svoboda jednoho nemůže prospívat bez svobody druhého. I když matematika a fyzika nemohou být ve svém obsahu bezprostředně ovlivněny potřebami státu, to, co se z nich vyvíjí, co lidé smýšlejí o jejich hodnotě, jaký účinek může mít jejich pěstování na všechny ostatní duchovní život a mnoho jiného bude těmito potřebami podmíněno, bude-li stát vykonávat správu jednotlivých odvětví duchovního života. Je něco jiného, řídí-li se učitel na nejnižším školském stupni podněty státního života, a něco jiného, získává-li tyto podněty z duchovního života, který je samostatný.

Sociální demokracie i v této oblasti pouze převzala dědictví myšlenkových zvyklostí vedoucích kruhů. Za svůj ideál považuje zahrnutí duchovního života do společenského útvaru postaveného na hospodářském životě. Kdyby tohoto cíle dosáhla, pokračovala by tím jen v cestě, na níž duchovní život dospěl ke svému znehodnocení. Svým požadavkem „náboženství musí být soukromou věcí“ jednostranně rozvinula správný pocit. Ve zdravém sociálním organismu musí být totiž vůči státu i vůči hospodářství „soukromou věcí“ v naznačeném smyslu veškerý duchovní život. Sociální demokracie však při tomto odkazování náboženství do soukromé oblasti nevychází z názoru, že se tím má duchovnímu statku vytvořit v rámci sociálního organismu postavení, díky němuž by mohl pokročit ve vývoji dále a způsobem více žádoucím než pod vlivem

státu. Zastává názor, že sociální organismus smí svými prostředky pečovat o to, co je *pro něj* životní potřebou. A tou pro něj podle tohoto názoru náboženský duchovní statek není. Tímto způsobem, jednostranně vydělená z veřejného života, nemůže žádná oblast duchovního života prospívat, jsou-li ostatní duchovní oblasti spou- i .my. Náboženský život novodobého lidstva bude svou duševně nosnou silou pro lidstvo rozvíjet ve spojení s ostatním osvobozeným duchovním životem.

Volnost, rovnost, bratrství

Z jiných základů, než jsou ty, v nichž dnes žijeme, se na konci 18. století vynořilo z hlubin lidské přirozenosti volání po nové podobě sociálního organismu. Jako heslo této nové organizace zazněla tři slova: bratrství, rovnost, volnost. Ten, kdo se s nepředpojatou myslí a zdravým lidským cítěním zabývá skutečností lidského vývoje, samozřejmě nemůže jinak než mít porozumění pro všechno, na co tato slova poukazují. Přesto se v 19. století vyskytli bystří myslitelé, kteří si dali práci ukázat, že uskutečnit tyto ideje bratrství, rovnosti a volnosti není možné v jednotném sociálním organismu. Domnívali se, že poznali, že tyto tři impulzy, mají-li se uskutečnit, si v sociálním organismu musí odporovat. Důvtipně například dokazovali, že je nemožné, aby se v případě, že se uskuteční impuls *rovnosti*, uplatnila také svoboda nutně založená v každé lidské bytosti. A nelze jinak než souhlasit s těmi, kdo tento rozpor nalézají; zároveň však člověk přesto na základě obecného lidského cítění musí s každým z těchto tří ideálů sympatizovat!

Tato rozporuplnost je zde proto, že pravý sociální význam těchto tří ideálů vyjde najevo teprve díky poznání nezbytné trojčlen- nosti sociálního organismu. Jeho tři články nemají být sloučeny a centralizovány v nějaké abstraktní, teoretické jednotě, například v říšském sněmu apod. Mají být živou skutečností. Každý ze tří sociálních článků má být centralizován sám v sobě; a teprve na základě jejich živého spolupůsobení může vzniknout jednotka celého sociálního organismu. Ve skutečném životě totiž to, co je zdánlivě rozporné, spolupůsobí v jednotě. K pochopení života sociálního organismu proto dospějeme, budeme-li schopni poznat skutečné utváření tohoto sociálního organismu s ohledem na bratrství, rovnost a volnost. Pak poznáme, že spolupůsobení lidí v *hospodářském životě* musí být založeno na bratrství, jež vychází z asociací. Ve druhém článku, v systému *veřejného práva*, kde máme co dělat s čistě lidským vztahem mezi osobami, je třeba usilovat o uskutečnění ideje rovnosti. A v *duchovní oblasti*, která má v sociálním organismu relativně samostatné postavení, máme co dělat s uskutečňováním impulsu svobody. Z tohoto pohledu ukazují tyto tři ideály svou skutečnou hodnotu. Nemohou se realizovat v chaotickém sociálním životě, nýbrž jen ve zdravém trojčlenném sociálním organismu. Ideály svobody, rovnosti a bratrství nemůže jeden přes druhý uskutečňovat nějaký abstraktně centralizovaný sociální útvar, nýbrž každý ze tří článků sociálního organismu může svou sílu čerpat z jednoho z těchto impulzů. A pak může plodně spolupracovat s ostatními články.

Lidé, kteří na konci 18. století vznesli požadavek uskutečnění tří idejí, ideje volnosti, rovnosti a bratrství, i ti, kdo ji později opakovali, mohli jen nejasně pociťovat, kam směřují vývojové síly novodobého lidstva. Zároveň tím však nepřekonali víru v jednotný stát. Pro něj znamenají jejich ideje cosi, co si navzájem odporuje. K tomu, co se jeví jako navzájem si odporující, se hlásili proto, že v podvědomých hlubinách jejich duševního života působila touha po trojčlennosti sociálního organismu, v němž se trojnost jejich idejí teprve může stát vyšší jednotou. Jasnou řečí promlouvající sociální *skutečnosti* dnešní doby vyžadují, aby se [uskutečnění] sil, které si ve vývoji lidstva vynucují trojčlennost, stalo vědomým sociálním úsilím.

R. Steiner: Hlavní body sociální otázky. GA 23. Baltazar 1993, str. 35nn. (Spis Kernpunkte der sozialen Frage byl vydán v dubnu 1919.)